

Bu Sayıda...

Tezkire Dergisi olarak 86. sayımızda toplumsal hareketlerin özel bir türü olarak dinsel inanç, norm, değer ve anlamların referansı ile toplumu dönüştürmeyi amaçlayan *dini hareketler* konusunu mercek altına alıyoruz. Sosyal bilimlerin yerleşik paradigması içinde çoğunlukla muhafazakâr kalıpların duraksatıcı etkileriyle ya da marjinal, arkaik ve radikal nitelikleriyle ele alınsa da bugün artık dini hareketlerin diğer sosyal hareketler gibi toplumsal değişimin önemli bir göstergesi olduğu gerçeği daha fazla kabul görmektedir.

Dini hareketler, koruyucu ve birleştirici etkileriyle toplumsal düzen ve istikrarın sağlanmasına öncülük edebildikleri gibi özellikle derin toplumsal çalkantı ve kriz süreçlerinde yönlendirici ve müdahaleci adımlarıyla değişim karşısında direnç ve tepkilerin de kaynağında yer alabilmektedir. Oluşum ve gelişim süreçleri bakımından diğer kolektif davranışlar ve sosyal hareketlerle benzerlik gösterse de dini motivasyonlardan beslenen bu tür hareketler kendine has dinamikleriyle özel bir kategori olarak dikkat çekmektedir.

Tarihten günümüze toplumsal niyet, imaj, anlam ve gerçeklik ifadesi kazanan din eksenli hareketleri diğer toplumsal eylem formlarından ayırt etmemizi sağlayan belirleyici fark, bu tür hareketlerin başlangıcında ve nihayetinde dinî bir tavır, tutum ve anlamla bütünleşik olmasıdır. Bununla birlikte herhangi bir dini hareketin toplumsal dünyada ortaya çıkışı, kuşkusuz disiplinler arası bir perspektifle ancak çözümlenebilir. Dinlerin kendi içindeki bölünmeler; dinler tarihi, mezhepler tarihi, kelam/teoloji ve din sosyolojisi gibi farklı disiplinlerin ortak konuları arasında yer almaktadır. Başta evrensel büyük dinler olmak

üzere hemen bütün dinlerin kurumsal ve yerleşik yapıları, tarihsel gelişmelerinin belli başlı evrelerinde inanç, ibadet ya da teşkilatlanma düzeyinde kendi müntesipleri tarafından çeşitli meydan okumalarla yüzleşmek durumunda kalmıştır. İslam dini söz konusu olduğunda tarihsel süreçte yaşanan bölünmeler, hizipleşmeler ve çeşitli seviyelerdeki ayrışmalar da hem tarihsel boyutları ve türleriyle hem günümüz dinamikleri içinde kazandıkları yeni boyutlarıyla hem de gelecekte kazanacağı yeni işlev ve özellikleriyle farklı disiplinlerin ilgisini hak etmektedir.

Kuşkusuz dini ya da daha geniş bir perspektifle herhangi bir toplumsal hareketin çok boyutlu ve karmaşık yapısını kavrayabilmek oldukça zordur. Herhangi bir dini hareketin tarihten günümüze aldığı farklı biçimler; verili kültürel kalıpların, siyasal otorite ile ilişkilerin, hareketin içinden çıktığı ekonomik ve sosyal dinamiklerin çok yönlü bir perspektifle analiz edilmesini gerektirir. Bu da dini hareketlerin kuşatıcı ve genel bir teorisini geliştirmeyi bir hayli güçleştirmektedir. Nitekim konuyla ilgili çok sayıda akademik çalışmanın varlığına rağmen geniş bir akademik alana yayılan söz konusu çalışmaların büyük ölçüde tekil örneklerle odaklanmış olduğu söylenebilir. Bu bağlamda toplumsal hareketlerin araştırılmasına yönelik alan yazını oldukça uzun bir yol kat etmiş olmakla birlikte, bu teorilerin dini hareketler söz konusu olduğunda her zaman elverişli bir model sunamadıkları açıktır.

Konuyla ilgili başka bir güçlük de alan yazının Batılı tarihsel tecrübeye dayanan bir teorik zemin üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Çağdaş Batı literatürünün mutlaklaştırdığı bir referans ağını takip ederek gelişen dini hareketler literatürü her şeyden önce Kilise-devlet ilişkilerinin Batılı tarihsel tecrübeye bağlı olarak gelişen yapısının ortaya çıkardığı gerilim, karşılaşma ve çatışma formlarına odaklanmıştır. Dolayısıyla dini hareketlerin tarihsel ve güncel örnekleri bugüne kadar Kilise-sekt ayrımı ve bu ayrımı takip ederek geliştirilen sınıflandırmalar çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu durum dini hareketlerin yapısal analizinde uygun ve bilimsel yorumların yalnızca bu şablonlara bağlı kalarak üretilebileceğine dair oldukça yanıltıcı bir algı üretmiştir. Zira Batılı tarihsel tecrübeye sınırlandırmaksızın dini ikaz ve protesto hareketlerinin kendine has tarihsel, dinsel ve toplumsal koşullarda gelişen türlü biçimleriyle karşılaşmak hiç de zor değildir.

Bütün bu güçlükleri dikkate alarak bu sayımızda modern dünyanın seküler kurgulanışı içinde kimi zaman bir anomi, kimi zaman da geleneksel kodlara yeniden hayat vermeye çalışan bir itiraz kalıbı olarak ele alınan dini hareketleri *Modern Dünyada Dini Hareketler: İhya mı? Tecdit mi? İcat mı?* başlığıyla gündeme taşıyoruz.

86. sayımız *Gündem Yazıları, Araştırma Makaleleri, Söyleşi, Kitap İncelemesi & Tanıtım, Değini* bölümleri olmak üzere dört kısımdan oluşuyor. *Gündem* bölümünde Erol Göka, geleneksel dünyada birbirine oldukça yakın anlamda kullanılan “din” ve “maneviyat” kavramlarının 21. yüzyılda geçirdiği dönüşüme dikkat çekiyor. Göka, içeriği teknoloji ve medya tarafından çerçevelenerek belirlenen “teknomedyatik dünya”da bizi “insan” ve “maneviyat” kavramları üzerine yeniden düşünmeye davet ediyor.

Araştırma Makaleleri bölümünde ilk olarak Mustafa Günerigök’ün *Dini Hareketler Sosyolojisi, Refleksivite ve Belirsizlik -Türk Modernleşmesi ve Din Hakkında Bazı Ön İzlenimler-* başlıklı makalesi yer alıyor. Günerigök, Türkiye tecrübesine odaklandığı makalesinde dini hareketler sosyolojisi özelinde modernleşme ve dinsel yenilenme faaliyetleri hakkında bazı ön izlenimlere yer veriyor. Süleyman Turan, *Yeni Dini Hareketler Konusunda Türkiye’deki Literatür* başlıklı makalesinde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen bir ivmeyle tüm dünyada varlık göstermeye başlayan yeni dini hareketlerin akademi dünyasında nasıl ve hangi yönleriyle ele alındığına ışık tutmaya çalışıyor. Mahmut Aydın, *Bir Dinin Adı Olarak ‘Hristiyanlık’: Ortaya Çıkış Serüveni* başlıklı makalesinde Yahudilikten ayrı ve bağımsız bir dinin mensupları için ‘Hristiyan’ adının ne zaman ve nasıl kullanılmaya başladığını inceliyor. Bu bölümün bir diğer makalesi olan *Avrupalı Türkler: Din ve Kimlik* başlıklı çalışmasında Yakup Çoştu, Avrupa’da kendine özgü bir cemaat yapılanması içinde teşkilatlanmış Türklerin, gündelik yaşam tecrübelerini kuşatan etno-dinsel dayanışma ağlarını inceliyor. Saadet Bayazıt ise *İslami Feminizm: İslami Feminizm Dinî Bir Hareket midir?* başlıklı makalesinde Müslüman dünyada yeni ve etkili bir sosyal gerçeklik platformu olarak dikkat çeken “İslami feminizm”in düşünce, eylem ve yönelimlerinin dinî bir hareket olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini tartışıyor. Bu bölümün son makalesi olan *Türkiye’de Gelenek ve Modernite Geriliminde Muhafazakarlık: Hareket Dergisi Örneği* başlıklı çalışmasında Kübra Çamurdaş, Cumhuriyet döneminde İslamcı ve muhafazakâr çevrelerin kümelendiği edebi mahfillerden birisi olarak *Hareket* dergisini inceliyor.

Sayımızın *Söyleşi* bölümünü dini hareketlerin oldukça karmaşık görünen çok boyutlu yapısını çözümlenmenin imkanlarına ayırdık. Bu bölümde Necdet Subaşı ile odak ya da çıkış noktası din olan toplumsal nitelikli eylemlerin sosyolojisi üzerine konuşuyoruz. Subaşı, bu söyleşide dini hareketleri tanımlamanın zorluğundan başlayarak geçmişten günümüze dini hareketlerin ortaya koyduğu farklı yaşama desenlerini, muhalefet pratiklerini ve modern dünyada kazandığı yeni görünümleri değerlendiriyor.

Kitap İncelemesi bölümünde ise dini hareketler üzerine 2023 yılında neşredilen üç güncel çalışmanın tahlili yer alıyor. Ömer Faruk Işık'ın değerlendirdiği Hicret K. Toprak'ın *İtiraz Tepki Saflaşma Dini İkaz ve Protesto Hareketleri* başlıklı eserinde geçmişten günümüze dini hareketlerin sosyolojisi ayrışma ve bölünme pratikleri açısından ele alınıyor. Rümeysa Taşkın'ın değerlendirdiği Süleyman Turan'ın *ABUSIONEM-Yeni Dini Hareketlerin İstismar Dünyası* başlıklı eseri, 20. yüzyıldan ikinci yarısından itibaren tüm dünyada yükselişe geçen yeni dini hareketleri ortaya çıkaran modern dünyaya özgü koşulları inceliyor. Necmiye Durmuş'un kaleme aldığı Gülsüm Engin'in *Alevilik: Dinî, Politik, Kültürel Kimlik* başlıklı eserinde ise Aleviliğin hangi kimlik özelliklerini yansıttığı din sosyolojisi perspektifiyle inceleniyor.

Sosyal bilimlerin oldukça geniş bir kuramsal perspektif çeşitliliği içinde dini hareketlerin incelenmesine yönelik literatüre her geçen gün yeni çalışmalar eklenirken, *Tezkire Dergisi* olarak elinizdeki sayıda konunun çeşitli boyutlarını, özellikle söz konusu hareketlerin modern dünyada kazandığı yeni form ve görüntüleri tartışmaya açmak istedik. *Tezkire* ailesi olarak dosya konusunun belirlenmesinden yayın aşamasına kadar görüş, öneri ve makaleleriyle bu sayıya katkı sunan tüm hocalarımıza teşekkür ederiz.

Tezkire...